

ISSN 2310-3353

Қостанай
мемлекеттік
педагогикалық
институтының

ЖАРШЫСЫ

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 2
2022

ОСПАНУЛЫ, С., МЫРЗАГАЛИЕВА, К.М. ПИСЬМА АХМЕТА БАЙТУРСЫНУЛЫ

Каждое письмо А. Байтурсынулы достойно романа, потому как они пропитаны любовью к своей отчизне, стремлением борьбы за лучшую жизнь своего народа. До нас дошли лишь небольшие части. В данной статье речь идет том, что нашим бесценным сокровищем являются письма - многогранный аспект прошлого, свидетель событий, неоспоримое доказательство.

Ключевые слова: письмо, совесть, суд, семья, политика, волость, уезд.

OSPANULY, S., MYRZAGALIEVA, K.M. LETTERS OF AKHMET BAITURSYNOV

Each letter of A. Baitursynuly is worthy of a novel, because they are saturated with love for their homeland, the desire to fight for a better life for their people. Only small parts have come down to us. In this article, we are talking about the fact that our priceless treasure is letters - a multifaceted aspect of the past, a witness to events, indisputable evidence.

Key words: letter, conscience, court, family, politics, parish, county.

ӘОЖ 37.01

Айдналиева, Н. А.,

*п.ғ.к., мектепке дейінгі және
бастауышта білім беру кафедрасының
қауымдастырылған профессоры*

Ерубаета, А.,

Саипназарова, М.

*Бастауышта оқыту педагогикасы мен
әдістемесі білім беру бағдарламасы бойынша
2 курс студенттері*

*А. Байтұрсынов атындағы ҚӨУ,
Қостанай, Қазақстан*

**АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ
ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ**

Түйін

*Адам ата-анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап,
татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды дағы, сондайдан білгені,
көргені көп болған адам білімді болады. Ұлы ақын жас ұрпақты ізденісте,
жан-жақты білімді болуға шақырады. Абай жастардың бойындағы кеселді
кемістіктерді, арсыздық пен ұятсыздықты, надандықты тәрбие және білім
беру арқылы жоюға болатының көрсетті.*

Кілт сөздер: білім, тәрбие, адами қасиеттер, көрнекілік.

1 Кіріспе

Абай Құнанбайұлы – қазақ халқының ұлағатты ұстазы, дана ақыны. Бар асыл ойын замана жастарына, келер ұрпаққа арнағаны сөзсіз. Оның шығармашылық қызметінің негізгі мұраты да адам тәрбиесіне келіп тіреледі. Ұстаз сөзінің ең биік мағынасы Абайдай ағартушыға өте орынды айтылған. Абай халықтың үлкені мен кішісіне, ұлы мен қызына, әкесі мен баласына өмірлік қажет еңбек пен адамгершілік, өнер мен білім, өнеге мен тәлім, достық-жолдастық, парыз бен қарыз сияқты қасиеттердің асыл үлгілерін жырымен де, ғақлияларымен де жеткізе білді. Ойшыл ақынның ағартушылық тұрғыдағы педагогикалық тұжырымдары негізінен жастарды халқына адал қызмет ететін нағыз азамат – «Толық адам» етіп тәрбиелеу мақсатынан туындаған.

Ақынның педагогикалық көзқарасының пайда болуына, ары қарай дамып, өрбуіне кеудесі шежіре-тарих, аңыз-әңгімеге толы, халықтың салт-дәстүрлерін жетік білетін мейір-

бан әжесі Зере мен мінезге бай, тілге шешен анасы Ұлжан бірден бір себепкер болды. Талантты жастың өз бетінше ден қоя оқыған, құныға тыңдаған ауыз әдебиеті шығармалары туған халқының өмірі мен дәстүрін, арманы мен мұңын ертерек танып білуіне себепші болды. Ақынның жастарды білім алуға, ғылымға, адамгершілікке үндеген педагогикалық топшылаулары шығыстың атақты ғұламалары Ә.Науаи, Ғ.Дауани, әл-Фараби т.б. ой-пікірлерімен сабақтас, өзектес келеді.

Ақын ел қамы үшін емес, өз қамы үшін, елді бірлестіру үшін емес, араздастыру үшін оқитын, ойында «я тілмаш, я адвокат болу» ғана жүрген пысықай жастарды сынап, ғалым болу үшін ғана емес, сол алған білімін туған халқының мәдениетін, экономикасын, сана-сезімін көтеру үшін жұмсауға шақырады. Ойшыл ақын ғылымды үйренушілерді екі топқа бөледі:

- бірі – білімді ақиқатты тану, азамат болу үшін үйренушілер,
- екінші – бақастық, яғни біреуден озу, артық болу мақсатын көздеушілер.

Ақын ғылым жолын қалаған жастарға ғылымды жеке басының қамы, бақастық үшін емес, халқына адал қызмет ететін жан-жақты жетілген, білімді – «толық адам» болып шығу үшін үйренуге ақыл айтып: «үйреніп жеткенше осы да болады ғой деп тоқтамай, үйрене беру керек. Кімде-кім үйреніп жетпей жатып, үйренгенін қойса, оны құдай ұрды, ғибадаты ғибадат болмайды», – деп, оларға тынбай талаптануға кеңес береді. Абай қазақ жастарын желөкпе, әр нәрсеге көрсеқызар болмай, өнерді үйренуге, табиғатты тануға, ғылыми көзқарасқа негізделген тиянақты білім алуға үндеді. Адам баласы өмір бойы білім алады, өмір бойы тәжірибе жинайды. Білім, ғылым деген түбі жоқ, баға жетпес қазына. «Барлығын білдім, болды», – дейтін адамдар, тап сол жерде тұлға ретінде дамуын тоқтатады. Сол себепті де, «толық адам» болу үшін әрдайым ізденісте болу керек.

Абай Отыз сегізінші сөзінде ғылымды әл-Фарабидің үлгісімен сала-салаға бөліп, ұстаздарға ғылым негізін жоспарлы және жүйелі түрде балаға түсінігіне ұғымды, қызықты, тартымды етіп оқытуға, білімді өмір талабымен ұштастыра білуге кеңес береді. Ақын ғажайыптарында оқудың шәкірттердің ынтасын арттыратындай түсініктілігі мен ерікті, көрнекілігі жайлы құнды дидактикалық пікірлер айтты. Қазіргі заманда, балаға оқуды ұғымды әрі қызықты ететін көптеген әдіс-тәсілдер, тартымды ететін бейнетаспалар, түрлі ойындар бар. Солар арқылы баланың зейін қойып тыңдауы артып келеді.

Абай жеке адамның қалыптасуына оқу-ағарту ісін ақыл-ой, адамгершілік тәрбиесімен тығыз сабақтастыра қарастырады. Ақын түсінігінде адамгершілік тәрбиені құрайтын қасиеттер: адам баласын сүйу, адамдардың бір-біріне адал, мейірімді және бірлікте, ынтымақта болуы. Ол адамгершілікке баулуда жастардың сол замандағы мінез-құлық олқылықтарын өз бойларынан іздетіп, олардан арылуға, өзін-өзі тәрбиелеуге өсиет етті. Жасөспірімдердің мінез-құлық, адамгершілік тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген Абай: «Тез үйреніп, тез жойма, Жас уақытта көңіл-гүл...» – деп, жас баланы тәрбиелеуді өте ерте қолға алып, олардың дақ түспеген санасына ізгі қасиеттерді еге білу қажеттігін ескертеді. Бәрімізге белгілі, қазіргі кездегі балабақшалар балаларды үш, төрт жасынан бастап қабылдайды. Балабақшада тәрбиешілер кіршіксіз таза санаға бар жақсы қасиеттерді қалыптастырады, балаларды мейірімділікке, адалдыққа, еңбекқорлыққа бірлікке тәрбиелейді. Ақын өзі өмір сүрген әлеуметтік ортада орын алған бес түрлі зиянды мінез-құлықтан адам боламын деген әрбір жасөспірімнің сақтануы керектігін ашық айтады. Адам өзіне-өзі сыншы болу керек: «Егер есті кісілердің қатарында болғың келсе, күніне бір мәртебе, болмаса жұмасына бір, ең болмаса айына бір, өзіңнен өзің есеп ал», – деген Абай тұжырымы жастардың қоғам алдындағы жауапкершілігін арттырып, олардың бойында өзіне деген берік сенімін қалыптастырады.

Жастарды адамгершілік рухында тәрбиелеп, оларға ғылым мен білімге бастар жолды көрсете отырып, ақын бұл мәселелердің шешімі еңбекте деп білді. Ол еңбектің адам мен қоғам өмірінде алатын қызметіне зор мән берді. Абай шығармалары олардың әр түрлі кәсіпті еркін меңгеруіне ықпал етіп, еңбекті тиімді ұйымдастыру жолдарына баулыды. Ақын жастарды бойындағы күш-қуатын пайдалы еңбекке жұмсауға шақырды. Жастардың айна-

лысар кәсібінің аясы тарлығына тоқталып, өзімен көршілес халықтардың егіншілік пен қолөнерін, сауда жасауды, түрлі кәсіпті үйренуге үндеді. Ақын кейбір жастардың бойындағы еңбекке икемсіздігін, құлықсыздығын, жалқаулығын сынап, берекесіз адамның болашағы жоқтығын әрдайым еске салып отырады. Жастарға жеке басыңның қамын күйттеп кетпей, халқыңның жарқын болашағы үшін еңбек ет: «Өзің үшін еңбек қылсаң, өзі үшін оттаған хайуанның бірі боласың; адамшылықтың қарызы үшін еңбек қылсаң, Алланың сүйген құлының бірі боласың», – деген өсиет қалдырды. Абай қалың бұқараны адал еңбекке үндеді, қулық-сұмдықпен, алдау-арбаумен, ұрлық-зорлықпен, еңбексіз тапқан мал мен мүліктің: «Еңбек қылмай тапқан мал дәулет болмас, қардың суы сықылды тез суалар...» – деп, ондай арзан дүниенің жұғымсыз екенін ұқтырды. Қулық саумақ, көз сүзіп адам саумақ- өнерсіз иттің ісі. Әуелі құдайға сыйынып, екінші өз қайратыңа сүйеніп, еңбегінді сау, еңбек қылсаң, қара жерде береді, құр тастамайды. Ол қалың қазақ жұртшылығын адал, қарапайым еңбекті қадірлей білуге, ерекше құрметтеуге және оны бағалай білуге үндеді. Жастардың әрбірінің айналысар кәсібі болуын, ол кәсіпке дағдылану машығының неғұрлым ертерек басталуын, жастық шақта еңбекке деген ұмтылыс, икемділіктің тұрақты қасиетке ұласуын құптады. Еңбек етуге де өзіндік байлам, талаптылық пен берік табандылық сияқты қасиеттердің керектігін ескертті. Ақын әрбір жастың келешегінің нұрлы, болашағының жарқын болуы адал еңбегі арқылы жүзеге асатыны туралы терең педагогикалық тұжырым жасады. Қазіргі заманғы мектептерде еңбекке баулу пәні пайда болғаннан бері, осы тұжырымдаманың дұрыстығына көз жеткізуге болады. «Еңбек түбі-береке» демекші, қазіргі кезде адамның еңбекқорлық қасиетін бала кезінен бастап бойына дарыту үшін үй ішінде де, білім ошағында да баланың еңбекке деген құмарлығын оятады. Болашақта айналысатын кәсібін де түрлі үйірмелер арқылы жастар іздестіруде. Үйірменің түрлісі бар және соның көмегімен жастар өзіне керек кәсіпті жас кезінен бастап игеруге мүмкіндік алады.

2 Материалдар мен әдістер

Бұл мақаланы жазу барысында алдымен жалпы теориялық әдіс қолданылды. Абай Құнанбаевтің жастарға айтқан тәрбиесі сипатталды. Қажетті материалдар жинақталып, мақала жазуда бір жүйеге келтірілді. Абай Құнанбаевтің қарасөздерінің тәрбиелік мәні философиялық, педагогикалық тұрғыдан талданды.

3 Қорытынды

Абай Құнанбайұлы – халық ұстазы, шығармашылық қызметі болса, халықтың рухани қазынасы. Әлі күнге дейін, болашақта да халық ұстазының педагогикалық көзқарастары мен тәрбие жайлы терең тұжырымдамаларының орны зор. «Ұстаздық – жастарды ізгілікке, адамгершілікке, білімге үйретушілік», – деп Абай ұстаздардың жауапкершілігі жайлы айтып кеткен. Біз ұлы ақынымыз Абай Құнанбайұлының дәуірінде айтып кеткен атама сөздерінің әлі күнге дейін өз өмірімізге қажеттілігін ұғындық. Оның адамгершілікке баулыған, тәрбиеге негізделген қара сөздері арқылы рухани азық алдық, адамдық сипатта бой түзеуге тырыстық. Демек бұл ақынның халықпен бірге жасағандығы. Ақын мұрасы – халықтың сарқылмас асыл қазынасы. Әр қазақта тәлім алар ғибратты сөздер көп болғай.

Әдебиеттер тізімі

1. Бейсембиев Қ. Абай Құнанбаев дүниетанымы 1956.
2. Тәжібаев Т.Т. Абай Құнанбаевтың философиялық, психологиялық, педагогикалық көзқарастары 1957.
3. Шаймерденова Қ. Абай Құнанбаевтың педагогикалық көзқарастары 1990.
4. Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» – Бас редакциясы, «Атамұра» баспасы.
5. abai.kz – Ақпараттық порталы.

Материал редакцияға түсті: 21.02.2022

АЙДНАЛИЕВА, Н. А., ЕРУБАЕВА, А., САИПНАЗАРОВА, М.

**ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ АБАЯ КУНАНБАЕВА
В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ**

Когда человек рождается от родителей, он не слышит: слышит, видит, держит, учит, признает хорошее, плохое в мире, а значит, тот, кто знает, тот, кто видит, будет образован. Великий поэт призывает молодое поколение быть искусственным, всесторонне образованным. Абай показал, что все пороки, бесчестие и непристойность, невежество в молодежной среде можно устранить воспитанием и воспитанием.

Ключевые слова: образование, воспитание, человеческие качества, наглядность.

AYDNALIEVA, N., A., YERUBAYEVA, A., SAIPNAZAROVA, M.

**THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF ABAI KUNANBAYEV'S PEDAGOGICAL VIEWS AT
THE PRESENT TIME**

When a person is born from parents, he does not hear: he hears, sees, holds, teaches, recognizes the good and bad in the world, which means that the one who knows, the one who sees, will be educated. The great poet urges the younger generation to be sophisticated, comprehensively educated. Abai showed that all the vices, dishonor and obscenity, ignorance in the youth environment can be eliminated by education and upbringing.

Key words: education, upbringing, human qualities, visibility.

ӘОЖ 8.1751

Ерманова, С.Б.,

*тіл және әдебиет теориясы
кафедрасының аға оқытушысы,
педагогика ғылымдарының магистрі,
А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ,
Қостанай, Қазақстан*

ЖІГІТ БОП ГАУҒАР ТАСТАЙ АСЫЛ БОЛСА

Түйін

«Тау тасты шабыт қылып»жазақ даласын әнмен күйге бөлеген ақиық ақын, сал-серілердің падишасы, елінің ардақтаған аяулы ұлы Ақан Қорамсаұлының ғажайып сырға толы өмірі, әсем де сазды әндері мен болашақ ұрпаққа деген өсиеті бұл баға жетпес байлығымыз, асыл мұрамыз.

Кілт сөздер: «Арқаның ақиығы Ақан сері», «Ақан сері – лирик, әнші ақын», «Біз қанжар алтынданған қынындағы».

1 Кіріспе

Ақан сері – сегіз қырлы , бір сырлы , ұлы талант иесі. Ақанның шығармашылық өнері-тазалықтың, әсемдіктің көрінісі.Ол жай ғана ақын емес, әнші-ақын, өзі шығарған өлеңін өзі әнге салып, домбырада ойнап, өзі орындаған.

Арқаның ардагері атанған Ақан – қазақтың ән өнері аспанында зор даусымен асқақтата жыр нөсерін ақтарып өткен дарын иесі; халқымыздың бойындағы тамаша талантты бойына сіңірген.

Ойлы, сырлы ғажайып шығармаларын өз даусымен орындап, қалың елге кең таратып, тыңдаушының құлақ құрышын қандырған, топшасы болат дауылпаз. Өмір сүрген ортасынан озат шығып, асыл өнерімен де, жеке бас әдет-мінездерімен де, жүріс-тұрыс, киім-кіііс, сән-салтанатымен де даралана көзге түскен қазақтың ең қадірлі серілерінің бірі де, бірегейі. Асып-таспай, жабырқап жасымай әр кез арын таза ұстай білген, жақсылық пен әділеттік жолына белін бекім бұған, ақыл-парасаты биік саналы гуманист.